

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Merlin Lomp
LASTEAIA JUHTIDE HOIAKUD KAASAVA HARIDUSE SUHTES
Bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Pille Nelis

Tartu 2023

Resümee

Lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes.

Juhtidel on määrav roll kaasava hariduse rakendamisel, seega nende hoiakud ja suhtumine on olulise tähtsusega. Koolieelse lasteasutuse juhte ei ole varasemalt töö autorile teadaolevalt uuringusse kaasatud. Uuringu eesmärk on välja selgitada Eesti lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes ja kuidas hoiakud kaasava hariduse suhtes on seotud juhi vanuse, juhtimiskogemuse ja erirühmade olemasoluga lasteaias. Uurimustöös kasutati kvantitatiivset uurimusmeetodit. Uuringu jaoks koguti andmeid elektroonilise küsimustikuga ning uuringus osales 208 lasteaia juhti. Tulemustest selgus, et lasteaia juhtide hoiakud kaasavasse haridusse olid valdavalt positiivsed. Oluliseks peeti koostööd õpetajate ja lastevanematega ning usuti, et õppe diferentseerimine on kaasavas rühmas võimalik. Juhtide hinnangul oli kaasava hariduse rakendamise kõige suuremaks puuduseks õpetajaid toetavate spetsialistide ja ressursside nappus. Kuid usuti, et piisava toetuse korral saab kaasav haridus toimida.

Peamised võtmesõnad: kaasav haridus, alusharidus, lasteaia juhtide hoiakud

Abstract

Heads of kindergartens attitudes towards inclusive education

Heads of kindergartens have a decisive role in the implementation of inclusive education, therefore their attitudes towards inclusive education are important. As far as the author of the paper is aware, the attitudes of the heads of kindergartens towards inclusive education have not been explored before. The purpose of the study is to find out the attitudes of Estonian heads of kindergartens towards inclusive education and how attitudes towards inclusive education are related to the heads' age, management experience and the existence of special groups in the kindergarten. The quantitative research method was used in this study. The data was collected using an electronic questionnaire, and 208 heads of kindergartens participated in the study. The results revealed that the attitudes of the heads of kindergartens towards inclusive education were mostly positive. Cooperation with teachers and parents was considered important and it was believed that differentiation of learning is possible in an inclusive group. According to the heads, the biggest drawback of the implementation of inclusive education was the lack of specialists and resources to support teachers. But it was believed that inclusive education could work with adequate support.

Main keywords: inclusive education, early childhood education, heads of kindergarten attitudes

Sisukord

Resümee	2
Abstract	3
Sissejuhatus	5
Kaasava hariduse mõiste ja selle rakendamise põhimõtted	6
Juhi roll kaasava hariduse rakendamisel	8
Juhtide hoiakud kaasava hariduse rakendamisel	9
Töö eesmärk ja uurimusküsimused	10
Metoodika.....	11
Valim.....	11
Andmekogumine	15
Andmeanalüüs.....	16
Tulemused	17
Arutelu.....	21
Töö piirangud ja praktiline väärtus	23
Tänu sõnad	23
Autorsuse kinnitus.....	23
Kasutatud kirjandus.....	24
Lisad.....	27
Lisa 1. Küsimustik lasteaia juhtide hoiakute kohta.....	27

Sissejuhatus

Kaasav haridus on oluline haridusalane uuendus, kuid samas nõuab see veel mõtteviiside ja hoiakute ümberkujundamist (Arcidiacono & Baucal, 2020). Erinevatest uuringutest on selgunud, et kaasava hariduse käsitlus ei ole veel üheselt selge ning selle tõlgendamine võib erineda riigi- ja õppeasutusesiseselt (Kivirand *et al.*, 2020). Eestis peetakse kaasava hariduse all silmas eelkõige inimese põhiõigust kvaliteetsele haridusele (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021).

Kaasav õpikeskkond arendab erivajadusega lapse sotsiaalseid ja akadeemilisi oskusi ning selle edukas rakendamine hõlmab endas mitmeid osapooli – õppijaid, lapsevanemaid, õpetajaid, tugispetsialiste, haridusasutuse juhte ning samal ajal on oluline ühiskonnas eksisteeriv suhtumine erivajadusega lapsedesse (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021). Oluline on ka kaasavate pedagoogiliste võtete rakendamine, mis toetavad igakülgset lapse arengut ja enesehinnangut (Lyons *et al.*, 2016). Meeles tasub pidada, et kaasav haridus ei tähenda lihtsalt erivajadusega lapse viimist tavaõppeasutusse, vaid see hõlmab endas ka teatud muutusi hariduskorralduses (Räis *et al.*, 2016).

Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on olulise tähtsusega juhi roll ja juhi teadlikkus oma rollist. Juht peab looma head suhted oma töötajate vahel, lähtuma koostööpõhisest lähenemisest, kujundama kaasavaid hoiakuid, teadlikult jaotama vajalikke ressursse ning esindama õpetajate, tugispetsialistide ja lastevanemate hariduslikke huve ja vaateid kaasava hariduse kontekstis (Hopkins, 2001; Ainscow & Sandill, 2010; Kivirand *et al.*, 2020; Lindqvist & Nilholm, 2013). Seega on juhtidel oluline roll kaasava hariduse rakendamisel, kuid üheks tähtsamaks elemendiks on juhtide positiivsed hoiakud ja suhtumine erivajadustega lastesse (Chandler, 2015; Murphy, 2018).

Häidkind & Oras (2016) uuringust tuli välja, et kaasava hariduse rakendamisel oluliseks komponendiks peetakse just juhte, juhtide kaasamist ja koolitamist. Töö autorile teadaolevalt ei ole Eestis uuritud koolieelse lasteasutuse juhtide hoiakuid kaasava hariduse suhtes. Sellest tulenevalt on bakalaureusetöö eesmärk välja selgitada lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes ja kuidas hoiakud kaasava hariduse suhtes on seotud juhi vanuse, juhtimiskogemuse ja erirühmade olemasoluga lasteaias. Töö teoreetilises osas antakse ülevaade kaasava hariduse mõistest, juhi rollist kaasava hariduse rakendamisel ning juhtide hoiakutest kaasava hariduse rakendamisel. Töö metoodika osas kirjeldatakse valimi moodustamise, andmekogumise ja andmeanalüüsi põhimõtteid. Seejärel esitatakse uuringuga kogutud tulemused ja tehakse järeldused arutelu kaudu.

Töös kasutuses olev väljend „juht“ tähendab lasteaia juhtkonna tasandil töötavat isikut – direktor, õppejuht/õppealajuhataja.

Kaasava hariduse mõiste ja selle rakendamise põhimõtted

Kaasavat haridust peetakse üheks tähtsamaks haridusalaseks muudatuseks, mis hõlmab endas hariduslaste mõtteviiside ja tavade ulatuslikku ümberkujundamist (Arcidiacono & Baucal, 2020). Kaasava hariduse teemal on tehtud mitmeid uuringuid, kuid arusaam selle ühiselt mõistetavaks käsitlemiseks ei ole piisavalt selge (Nelis & Pedaste, 2020). Kaasava hariduse mõistet tõlgendatakse erinevates riikides erinevalt. Samuti ei tohi unustada, et kaasamisel ei pruugi olla ühte kindlat vaatenurka riigi- või isegi õppeasutusesiseselt (Kivirand *et al.*, 2020). Ainscow ja Miles (2008) viitavad oma teadustöös viiele vaatenurgale, millega tuleb arvestada kaasava hariduse mõiste määratlemisel. Need vaatenurgad on järgmised:

1. Kaasamine hõlmab puuetega ja hariduslike erivajadustega õppijaid;
2. Kaasamine, millega välistatakse distsiplinaarne tõrjutus;
3. Kaasamine, mis hõlmab endas kõiki tõrjumisohus olevaid rühmi;
4. Kaasamine, kui kooli arendustegevuste edendamine;
5. Kaasamine, mis hõlmab kõiki õppijaid (Ainscow & Miles, 2008, lk 17).

Häidkindi ja Orase (2016) uuringust selgus, et Eestis defineeritakse kaasava hariduse mõistet kaheti: kitsamalt, kus erivajadustega lapsed õpivad koos teiste lastega ning laiemalt, mis käsitleb põhimõtet „kõikide laste õigus õppida elukohajärgses haridusasutuses“. Eesti haridusmaastikul peetakse kaasava hariduse all silmas eelkõige inimese põhiõigust kvaliteetsele haridusele (Haridus- ja Teadusministeerium, 2021).

Nelise ja Pedaste (2020) läbiviidud süstemaatilises kirjandusülevaates selgub, et kaasava hariduse mõistet võib vaadelda kahes dimensioonis – filosoofiline olemus ja praktiline olemus. Filosoofilise olemuse alla kuulub hariduse kättesaadavus, inimõigused, kuuluvustunne ja sotsiaalne integratsioon. Praktiline olemus viitab sellele, et erivajadusega laps saaks osaleda õppe- ja kasvatustegevuses koos tavapäraselt arenenud lastega, tugisüsteemide olemasolule ja lapse arengu edendamisele arvestades seejuures tema potentsiaali. Eelneva põhjal defineerivad Nelis ja Pedaste (2020) kaasava hariduse mõistet alushariduse kontekstis järgnevalt: „kaasavaks hariduseks nimetatakse inimõigusi arvestavat ja heale haridusele ligipääsu võimaldavat lähenemisviisi, kus lapsed tajuvad sotsiaalset integratsiooni ja kuuluvustunnet laiemas sotsiaalses võrgustikus, hoolimata nende erivajadustest, ning kaasamine saavutatakse laste aktiivse mõtestatud osaluse ja personaalse

lähenemise kaudu lapse arengu toetamisel tema täielikku potentsiaali arvestades“ (Nelis & Pedaste, 2020, lk 145). Selles definitsioonis on välja toodud 3 olulist komponenti, mis aitavad mõista kaasava hariduse definitsiooni olemust. Esiteks on oluline mõista, et kaasav haridus on *lähenemisviis*. Teiseks on see, et kaasavas hariduses on subjektiks lapsed, kes *tajuvad* kuuluvustunnet ja kelle *potentsiaali* saavutamine on iga haridusasutuse sihiks. Kolmandaks on vaja mõista, et millegagi on vaja lähenemisviisi, taju ja potentsiaali saavutada – selleks on *meetodid*. Sellest definitsioonist lähtuvalt käsitletakse antud töös kaasavat haridust.

Viimastel aastakümnetel on kaasava hariduse käsitlemine ja selle rakendamise põhimõtted muutunud kogu maailma haridusvaldkonna keskseks küsimuseks (Soukakou, 2012). Kwon jt (2017) toovad oma teadustöös välja, et kaasavas keskkonnas õppimine aitab kaasa lapse sotsiaalsete ja akadeemiliste oskuste arenemisele ning avaldab positiivset mõju kooliedukusele. Kaasavas õpikeskkonnas tegutsemine on kasulik ka tavapäraselt arenenud lastele, kuna laps õpib paremini mõistma ja arvestama erivajadustega lastega (Kwon *et al.*, 2017). Seega avaldab kaasava hariduse rakendamine positiivset mõju kõigile õppijatele.

Lyons jt (2016) jõudsid oma uuringus järeldusele, et kaasamise põhimõtteid saab koondada erinevate võtmeelementide järgi: luua ühtselt arusaadav visioon ja keskenduda ühisele eesmärgi saavutamisele; õpetajal lasub vastutus kaasava hariduse edukaks rakendamiseks; lähenemine peab toimuma meeskonnapõhiselt, kuhu on kaasatud vanemad ja tugispetsialistid ning juhtkonnal on eestvedaja roll.

Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks peetakse oluliseks kaasavate pedagoogiliste võtete kasutamist. Leitud on, et kõige efektiivsemad on selleks diferentseeritud õpe, tavapäraselt arenenud laste ja erivajadustega laste koosõppimine, õppimine kaasõpilaste toel ning käitumuslikult positiivne sekkumine ja tugi (Lyons *et al.*, 2016). Seega ei põhine kaasava hariduse rakendamine vaid sellel, et suuname hariduslike erivajadustega lapsed tavaõppeasutustesse, vaid see eeldab ka kohanemist teatud muutustega nii asutuse siseses kultuuris, hariduslikus korralduses kui ka igapäevastes tegevustes (Räis *et al.*, 2016). Lisaks tõid Räis jt (2016) oma uuringus välja, et kaasava hariduse rakendamiseks on olulise tähtsusega igapäevaseks õppetööks vajaminevate abivahendite olemasolu ja kättesaadavad tugiteenused. Kõigi nende komponentide rakendamiseks on oluline juhi roll ja arusaamine kaasavast haridusest.

Juhi roll kaasava hariduse rakendamisel

Kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on juhi teadlikkus oma rollist kõige aluseks.

Mitmed uuringud toovad välja, et juhi arvamus ja suhtumine on kaasava hariduse edukaks rakendamiseks otsustava tähtsusega (Ainscow & Sandill, 2010; Amin & Yasin, 2018). Selgub veel, et juhi rolliks on pakkuda ressursse ja õppevahendeid, millel tulemusel on kaasava hariduse rakendamisel positiivne ja oluline mõju (Amin & Yasin, 2018).

Kaasava hariduse rakendamisel on olulise tähtsusega koostöö (Ainscow & Sandill, 2010). Sama selgus ka Häidkind ja Orase (2016) uuringust, et erivajadustega lastega tegelemine lasteaias on meeskonnatöö. Juhil peab olema valmidus inimeste ühendamiseks ja õpetaja juhendamiseks, kui õpetaja tehtud kohandustest ei piisa eakaaslastest eristuva lapse õpetamiseks. Kaasava hariduse rakendamine nõuab ühtset arusaama, meeskonnatööd ning toetavat juhtkonda (Häidkind & Oras, 2016).

Juhi rolliks on kaasavate hoiakute kujundamine, sujuva töökorralduse tagamine, meeskonna juhtimine ja vajalike ressursside jaotus (nt töökoormus, lisapersonal, töötasud, hüvitused, puhkeaeg) (Kivirand *et al.*, 2020; Nelis & Pedaste, 2020). Häidkind ja Orase (2016) toovad välja, et just nendel põhjustel on kaasava hariduse rakendamisel juhtkonna kompetentsus väga olulise tähendusega ning lisaks õpetajatele ja tugispetsialistidele, peavad kaasava hariduse koolitustel osalema ka juhkonna liikmed. Nelis ja Pedaste (2020) leiavad oma uuringus, et Eestis ei ole piisavalt tähelepanu pööratud juhtide koolitamisele kaasava hariduse valdkonnas. See omakorda tõstatab küsimuse, kas juhid on piisavalt kompetentsed tegemaks õigeid juhtimisotsuseid kaasamisega seoses. Kui juhid ei ole saanud piisavat ettevalmistust rakendamaks kaasavat haridust koolieelses lasteasutuses, siis see võib omakorda mõjutada ka juhtide hoiakuid kaasavasse haridusse (Nelis & Pedaste, 2020).

Selleks, et juhid saaksid kujundada kaasavaid väärtusi ja luua positiivset õhkkonda õppeasutusse, on Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2011) koostanud järgnevad soovitusel juhtidele:

- Kujundada positiivne õhkkond visiooni, kaasavate väärtuste ja hoiakute kaudu;
- Tagada kõigi õppijate kaasamine ja heaolu;
- Vältida õppe korralduses õppijate sildistamist ja kategoriseerimist;
- Pakkuda õppekeskkonda, mis pakub õppijatele erinevaid kogemusi;
- Pakkuda töötajatele arenguvõimalust erivajaduste lastega toimetulekul;
- Töötajate toetamine ja innustamine oma töö analüüsimisel;
- Õppetöös vajaminevate vahendite tõhus haldamine;

- Finantsvahendite asjakohane kasutamine tagades kõikide õppijate juurdepääsu õppehoonesse;
- Luua efektiivne järelevalve, enesekontrolli ja õppijakeskne hindamissüsteem;
- Kasutada planeerimiseks ja strateegiliseks tööks järelevalve ja hindamise tulemusi, et arendada asutuse võimekust;
- Võimaldada töötajatele vaimset ja emotsionaalset tuge;
- Teha koostööd tugispetsialistidega ning erinevate võrgustikega, et kõik õppijad saaksid erinevatest tegevustest osa võtta;
- Suhelda õppijate ja nende perede toetuse tagamiseks kohaliku kogukonna, valdkonnaüleste tugiteenuste pakkujatega ning erilasteaedade ja -koolidega (Euroopa Eripedagoogika... , 2011, lk 16-17).

Seega on juhil oluline roll tagamaks kaasavate väärtuste kajastamine haridusasutuse kõikides strateegiates ja arengukavades ning toetavad suhted ja koostöö juhtkonna liikmete, töötajate ja õppijate tegevustes. Sellest võib järeldada, et kaasava hariduse edukaks rakendamiseks on juhtide hoiakud ja väärtused olulise tähtsusega (Euroopa Eripedagoogika..., 2011). Ka Stith (2013) rõhub oma uuringus, et lisaks haridusjuhtide mitmetele rollidele kaasavas hariduses, on üheks olulisemaks teguriks juhtide positiivne suhtumine erivajadustega lastesse.

Juhtide hoiakud kaasava hariduse rakendamisel

Käsitletud teemade tulemusel teame, et juhtidel on oluline roll kaasava hariduse rakendamisel. Seetõttu on vajalik ka mõista, millised on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes. Mitmete uuringute tulemusel on jõutud järeldusele, et juhtide hoiakud kaasavasse haridusse on enamjaolt positiivsed (Chandler, 2015; Murphy, 2018).

Avissar jt (2003) uurisid juhtide rolli, visiooni ja suhtumist kaasamisse. Nende uuringust selgus, et nooremad juhid suhtusid kaasamisse positiivsemalt, samas vanematel ja kogenumatel juhtidel olid negatiivsemad hoiakud kaasamisse. Lisaks näitasid tulemused, et juhtide arvates saadab erivajadustega õppijaid kaasamisel sotsiaalne, mitte akadeemiline edu. Lõpuks peeti raskemate puuetega lapsi vähem sobivateks ja vähem edukateks kaasavas õpikeskkonnas.

Irvine jt (2010) viisid läbi uuringu, et uurida juhtide suhtumist puuetega õppijate kaasamisse. Tulemused näitasid, et juhid suhtusid kaasamisse positiivselt. Üks oluline tähelepanek selle uuringu juures oli, et küsitletud juhid pidasid kaasamist pigem ideoloogiaks,

aga mitte laste tegelikku paigutamist kaasavasse õpikeskkonda. Samas nad leidsid, et kõiki õppijaid tuleb kohelda võrdselt ja kõigil peavad olema võrdsed tingimused hariduse omandamiseks, kuid mitte ilmtingimata koos tavapäraselt arenenud lastega. Uuringu tulemused näitavad, et kuigi juhid olid positiivselt meelestatud kaasamise, on nad avatud ka muudele võimalustele erivajadusega laste hariduses osalemisel.

Chandleri (2015) uuringust selgus, et juhid, kellel oli varasem kokkupuude erivajadusega inimesega või kellel on erivajadusega sugulane või sõber, suhtusid kaasamise positiivsemalt. Need tulemused viitavad sellele, et suhtumise muutus võib toimuda lihtsate kogemuste kaudu, näiteks teadmiste suurendamine materjale lugedes, videoid vaadates või kursustel/koolitustel osaledes.

Koolijuhtide nägemust kaasavasse haridusse Eestis uurisid Pedaste jt (2021). Nende uuringu tulemused näitavad, et juhtide hoiakud kaasavasse haridusse ja uskumused selle edukaks rakendamiseks, on valdavalt positiivsed. Samas selgus, et hoiakud toetuse saamise osas on äärmiselt negatiivsed. Kõige kriitilisemad seisukohad puudutasid ressursside piisavust ning tunti muret, kas olemasolevate ressurssidega saab toetada kõiki erivajadustega lapsi. Uuringu tulemusel jõuti järeldusele, et oluline on alustada juhtide ühise nägemuse kujundamist kaasava hariduse suunas. Veel järeldati, et juhtidel on oluline tugevdada koostööd õpetajate ja tugispetsialistide vahel ning sõnastada kaasava hariduse ühtne visioon ja eesmärgid.

Mitmete uuringute põhjal võib järelda, et juhtide hoiakud kaasavasse haridusse on valdavalt positiivsed. Siiski leiavad juhid, et kaasava hariduse rakendamiseks on vaja teha mõningaid muudatusi ja täiendusi selle paremaks toimimiseks. Lasteaia juhtide kohta uuringuid töö autoril leida ei õnnestunud.

Töö eesmärk ja uurimusküsimused

Õpetajate peamiseks toetajateks ja ressursside pakkujateks on juhid. Seetõttu on olulisel kohal juhtide hoiakud ja suhtumine kaasava hariduse suhtes. Häidkind ja Oras (2016) on uurinud, kuidas mõistavad õpetajaid koolitavad või nõustavad spetsialistid kaasava hariduse tähendust ja millised on olulised tegurid, et tagada selle tõhus rakendamine. Selles uuringus tuli välja, et oluliseks komponendiks peetakse ka juhte, juhtide kaasamist ja koolitamist. Varasemalt on uuritud palju õpetajate, eripedagoogide ja lastevanemate hoiakuid kaasava hariduse kontekstis. Pedaste jt (2021) uurisid Eesti koolijuhtide hoiakuid ning lisaks on koolijuhtide hoiakuid uuritud Aidla (2021) magistritöös. Töö autorile teadaolevalt ei ole

varasemalt kaasatud uurimusse koolieelse lasteasutuse juhte, seetõttu uuritakse bakalaureusetöös koolieelse lasteasutuse juhtide hoiakuid kaasava hariduse suhtes.

Uuringu eesmärk on välja selgitada lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes ja kuidas hoiakud kaasava hariduse suhtes on seotud juhi vanuse, juhtimiskogemuse ja erirühmade olemasoluga lasteaias. Tööle on püstitatud järgmised uurimusküsimused:

1. Millised on lasteaia juhtide hoiakud kaasavasse haridusse?
2. Kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud nende vanuse ja juhiks olemise kogemusega?
3. Kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud sõltuvalt erirühmade olemasolust lasteaias?

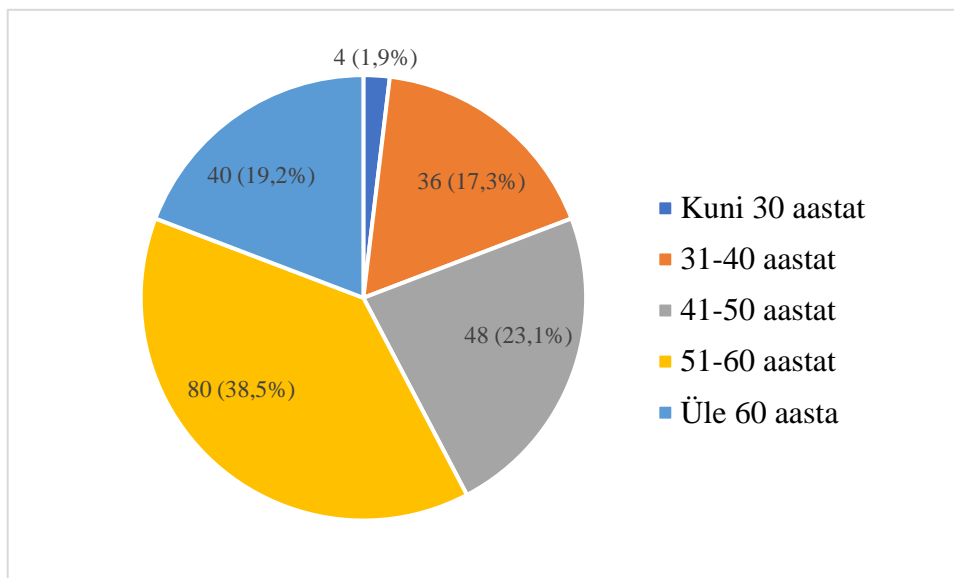
Metoodika

Uurimustöös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit, mis võimaldab uuringusse kaasata võimalikult suurt hulka küsitletavaid.

Valim

Uurimuse valimiks on kõikne valim, mille abil uuritakse populatsiooni kõiki objekte või erineb valim sellest väga vähe (Õunapuu, 2014). Valimi moodustamisel võeti aluseks Eesti Hariduse Infosüsteemi kodulehel avaldatud koolieelsete lasteasutuste kontaktandmete andmebaas 5. veebruari 2023. aasta seisuga. Valim moodustus munitsipaallasteaedadest. Valimisse kuuluvad lasteaegade direktorid ja õppejuhid/õppealajuhatajad. Küsitluse üldkogumi moodustavad 408 lasteaia juhti ning valimisse kuulusid 208 lasteaia juhti. Vastanutest 131 (62,9%) täitsid ainult lasteaia direktori ametikoha ülesandeid, 65 (31,25%) vastanut olid ainult õppejuhi/õppealajuhataja ametikoha esindajad ning 12 (5,77%) vastanut täitsid mõlema ametikoha ülesandeid.

Vastanute vanuseline jagunemine on välja toodud joonisel 1, kus selgub, et enim vastanuid on 51-60-aastaste seas. Samas osales uurimuses ainult 4 kuni 30 aastast juhti.

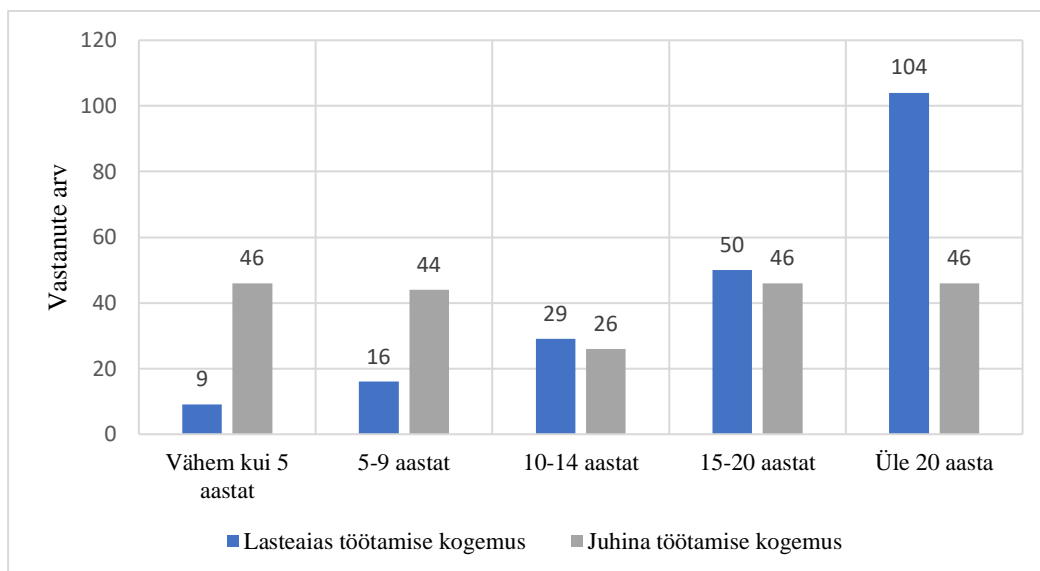
Joonis 1. Vastanute vanuseline jagunemine.

Ülevaate lasteaia juhtide haridustasemest annab alljärgnev tabel 1. Kõige enam esines vastanute seas magistrikraadi või sellega võrdsustatud haridustaset. Keskkhariduse ja doktorikraadiga juhte vastanute seas ei olnud.

Tabel 1. Haridustaseme jagunemine

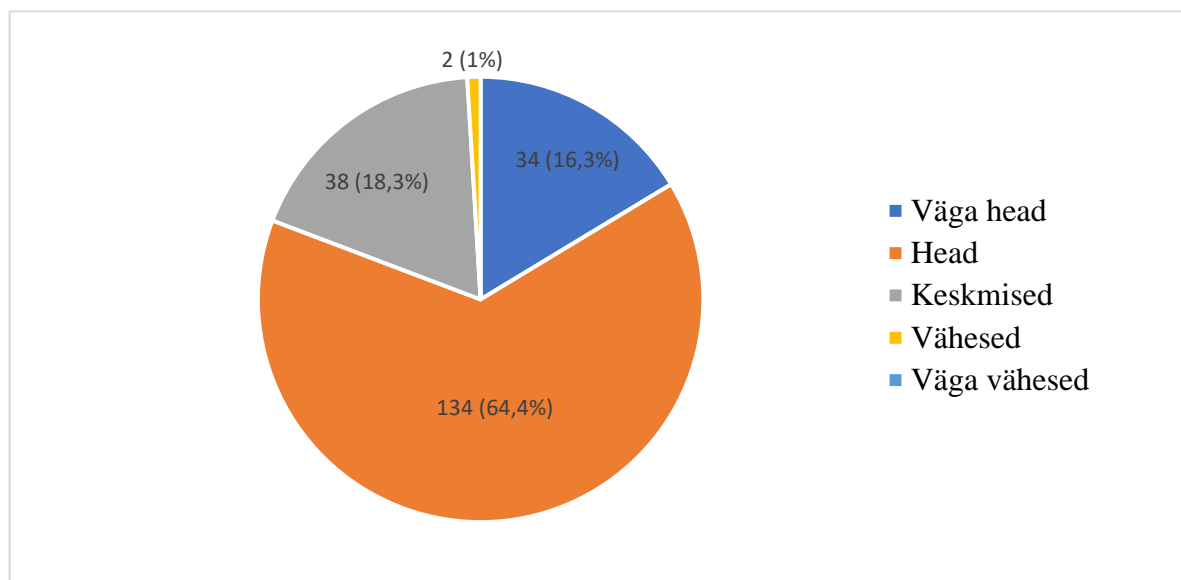
Haridustase	Vastanute arv	Protsent %
Keskharidus	-	-
Keskeriharidus	1	0,50%
Rakenduskõrgharidus	17	8,20%
Bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud haridus	40	19,20%
Magistrikraad või sellega võrdsustatud haridus	150	72,10%
Doktorikraad	-	-

Alljärgnev joonis 2 annab ülevaate vastanute lasteaia töötamise kogemusest ning juhina töötamise kogemusest. Selgub, et vastanutest täpselt pooled juhid on lasteaia töötanud üle 20 aasta. Samas juhina töötamise kogemus jaguneb vastanute vahel üsna võrdelt.

Joonis 2. Lasteaias töötamise kogemus ja juhina töötamise kogemus.

Vastanute teadmised kaasavast haridusest on välja toodud joonisel 3. Ükski juht ei leidnud, et tema teadmised kaasavast haridusest on väga vähesed.

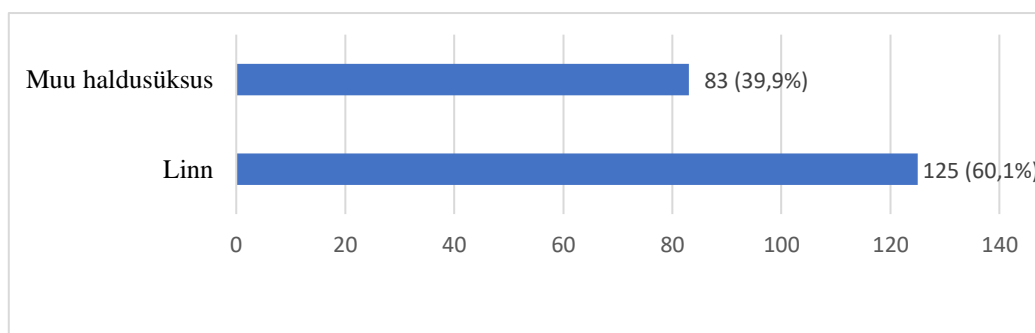
Joonis 3. Juhtide teadmised kaasavast haridusest.

Tabel 2 kajastab lasteaia juhtide osalemist kaasava hariduse teemalistel koolitustel. Üle poole uuringus osalenud juhtide on osalenud palju kaasava hariduse teemalistel koolitustel.

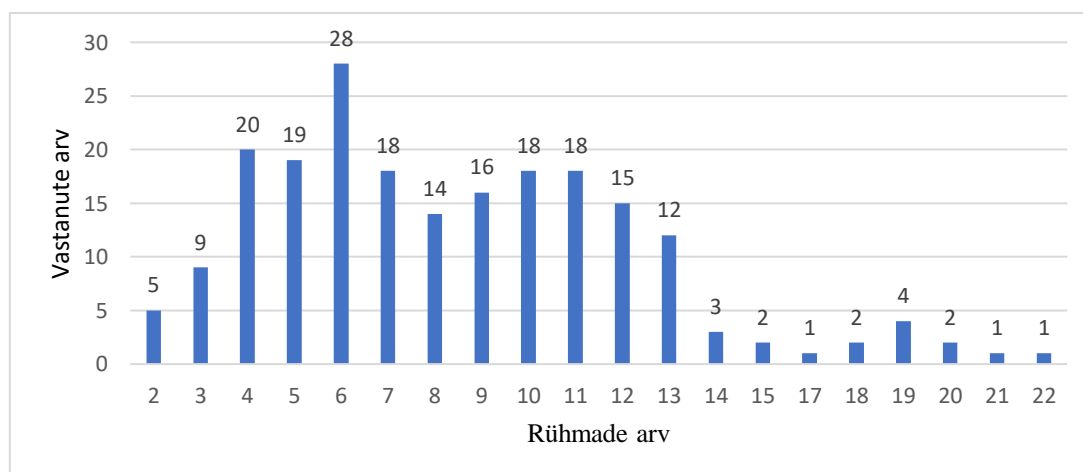
Tabel 2. Juhtide osalemine koolitustel

Koolitusel osalenud	Vastanute arv	Protsent %
Palju (vähemalt 40 tundi)	116	55,80%
Vähesel määral	87	41,80%
Ei ole üldse	5	2,40%

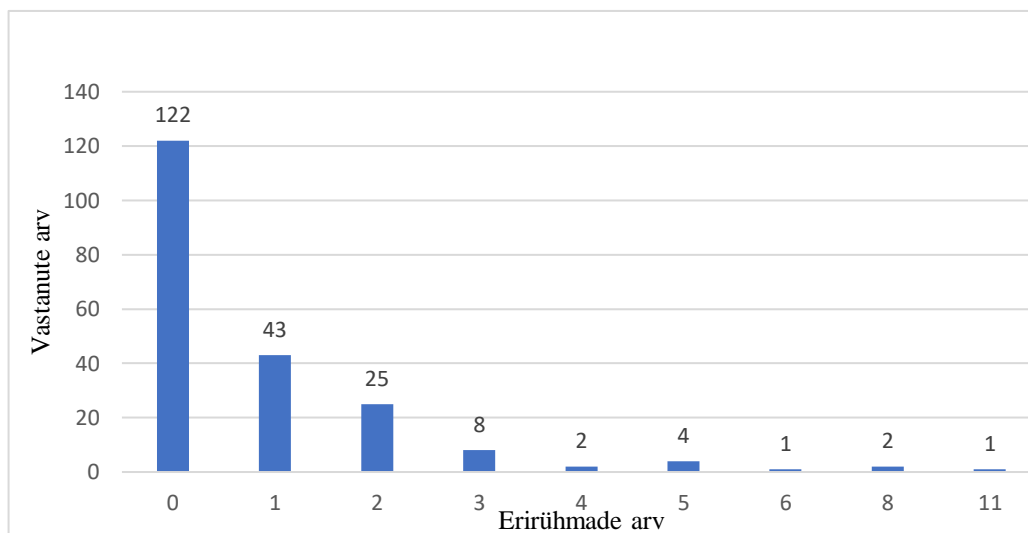
Alljärgnevalt jooniselt 4 on leitav küsitluses osalenud juhtide haldusüksus, kus nende lasteaed asub.

Joonis 4. Haldusüksus, kus lasteaed asub.

Ülevaate uuringus osalenud lasteaedade rühmade arvust annab alljärgnev joonis 5. Jooniselt selgub, et enim vastanuid (28) oli lasteaedades, kus on kuus rühma. Vastanute seas ei olnud lasteaedu, kus on 1 või 16 rühma. Lasteaedu, kus on 14 ja enam rühmi, on üksikuid.

Joonis 5. Lasteaedade jagunemine vastavalt rühmade arvule

Ülevaate uuringus osalenud lasteaedade erirühmade arvust annab joonis 6. Erirühmad puuduvad 122 lasteaias. Vastanute seast kahes lasteaias oli varasemalt erirühm ning kaks lasteaeda kas avavad või plaanivad avada erirühma.

Joonis 6. Erirühmade arv lasteaias

Andmekogumine

Lähtuvalt töö eesmärkidest, kasutati nende saavutamiseks ATIES_EST (Pedaste *et al.*, 2021) küsimustikku, mille on Kielblock'i küsimustiku põhjal Eesti oludele sobivaks kohandanud Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi kaasava hariduse töörühm. Küsimustik oli jagatud kaheks osaks: esimene osa sisaldas vastaja taustaandmeid ning teine osa koosnes 35-st väitest, mis kirjeldas hoiakuid kaasava hariduse suhtes (lisa 1). Küsimustikule vastamisel paluti lähtuda oma isiklikest hinnangutest, arvamusest ja kogemusest. Vastamiseks oli antud Likerti 7-palline skaala, mille abil mõõdetakse sageli hinnanguid, hoiakuid ja rahulolu (Tooding, 2007). Igale numbrile on tähenduslik vaste, kus 1 – väga kindlalt ei nõustu; 2 – üldse ei nõustu; 3 – ei nõustu; 4 – nõustun ja ei nõustu; 5 – nõustun; 6 – nõustun kindlalt; 7 – nõustun väga kindlalt. Küsimustik viidi elektroonilisel kujul *Google Forms* keskkonda. Küsimustikule vastamine võttis aega ligikaudu 10 minutit ning sellele vastamine oli vabatahtlik. Ühtlasi selgitati ka küsimustiku sissejuhatuses, et tulemusi kasutatakse pseudonümiseeritult ja üldistatult ning ühegi isiku ega lasteaiaiga tulemusi ei seostata.

Küsimustik saadeti välja 8. veebruaril 2023 aastal 408-le lasteaia juhile. Vastamiseks anti aega 1,5 nädalat. Esialgu saadi 125 vastust, kuid mida suurem on vastajate hulk, seda

enam on võimalik teha üldistusi ja asjakohaseid järeldusi, saadeti korduv meeldetuletus lasteaedade juhtide e-postile. Meeldetuletuse saatmisel saadi kokku 208 vastust.

Andmeanalüüs

Google Forms kaudu saadud andmed viidi MS Exceli tabelisse, kus need korrastati. Andmete analüüsimiseks kasutati JASP andmeanalüüsi programmi. Väidete sisereliaabluse ehk töökindluse mõõtmiseks kasutati Cronbach'i alfa. Mida lähemale on see arvule 1, seda töökindlam on küsimustik (Tooding, 2020). Antud uurimustöö väidete Cronbach'i alfa väärtuseks saadi 0,923. See tulemus näitab, et küsimustik on väga kõrge reliaablusega ja väga töökindel hoiakute mõõtmiseks.

Hoiakute hindamiseks kasutati kirjeldatavat statistikat. Ülevaatlikumate tulemuste esitamiseks koondati 7-pallisel skaalal olevad vastused järgnevalt: tulemused, mis olid suuremad kui 4, tõlgendati positiivsetena või pigem positiivsetena; tulemused, mis olid väiksemad kui 4, tõlgendati negatiivsetena või pigem negatiivsetena. Tulemuste esitamiseks arvutati aritmeetilised keskmised. Aritmeetiline keskmine ehk keskväärtus saamiseks liidetakse kokku kõigi vastajate antud tunnuste väärtused ja jagatakse saadud summa vastajate arvuga (Rootalu, 2014).

Kahe tunnuse vahelise seose kontrollimiseks kasutati korrelatsioonianalüüsi. Sobivaks osutus Spearmani astakorrelatsioon, kuna andmed ei vastanud normaaljaotusele. Normaaljaotuse kontrollimisel lähtuti järgmistest põhimõtetest: kui Shapiro-Wilk testi p-väärtus on suurem kui 0,05, siis normaaljaotusest erinevust ei ole; kui p-väärtus on väiksem kui 0,05, siis on erinevus normaaljaotusega. Spearmani astakorrelatsiooni abil leiti seosed juhtide hoiakute, vanuse ja juhiks olemise kogemuse vahel ning erirühmade arvu ja juhtide hoiakute vahel. Statistiline olulisus (p) näitab, kas kahe tunnuse vahel on statistiliselt oluline korrelatsioon või mitte. Kui p väärtus on suurem, kui 0,05, siis kahe tunnuse vahel ei ilmnenud statistiliselt olulist seost. Korrelatsiooni tugevuse hindamiseks kasutati vahemikku 1...-1 ning teada on, et mida lähemal 1-le, seda tugevam korrelatsioon.

Kahe erineva grupi võrdlemiseks kasutati Mann-Whitney U-testi, kuna andmed ei vastanud normaaljaotusele. Hinnati, kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud erirühmade olemasoluga lasteaias.

Tulemused

Järgnevalt antakse ülevaade uurimistulemustest vastavalt püstitatud uurimusküsimustele.

1. Millised on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes?

Uurimusküsimustiku väited on jaotatud nelja gruppi. Jaotamisel on aluseks võetud Kielblocki (2018) dimensioonid – visioon, praktika, tugi ja diferentseerimine. Tulemustest selgub, et lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes on pigem positiivsed ($M=4,43$). Vaadates eraldi dimensioonidest lähtuvalt hoiakuid (Tabel 3), siis selgub, et kõige positiivsemad hoiakud on lasteaia juhtidel praktika ($M=5,3$) osas. Pigem positiivsed hoiakud on lasteaia juhtidel visiooni ($M=4,7$) ja õppe diferentseerimise ($M=4,32$) koha pealt. Samas on juhtide hoiakud toetusvõimalustele pigem negatiivsed ($M=3,8$).

Tabel 3. Keskmiste hoiakute ja dimensioonide koondtabel

	M	SD
Keskised hoiakud	4,43	0,75
Visioon	4,7	1,04
Praktika	5,3	0,76
Tugi	3,8	0,75
Diferentseerimine	4,32	0,81

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Visiooni gruppi kuuluvate väidete Cronbach'i alfa väärtuseks saadi 0,870. Antud tulemus näitab, et küsimustik on kõrge reliaablusega. Lasteaia juhtide hoiakud visiooni osas varieeruvad üsna palju (Tabel 4). Lasteaia juhtidel on positiivsed hoiakud erivajadustega laste osalemisele kaasavas rühmas. Samas jäävad pigem negatiivseteks hoiakud, kas kõikidele lastele on kasulik kaasavas rühmas osalemine. Varieeruvus viitab sellele, et lasteaia juhtidel ei ole välja kujunenud ühtset visiooni kaasava hariduse suhtes. Kõige rohkem nõustusid lasteaia juhid väidetega, et kaasamine toetab laste sotsiaalsete oskuste arengut ning kaasamine soodustab erinevuste mõistmist laste seas. Samuti leitakse, et mitmekesisus rühmas rikastab õpikeskkonda. Juhid pigem nõustusid põhimõtetega, et kaasava hariduse rakendamisel saavad kõik lapsed sobiliku hariduse ning et see on parim viis kõigi laste vajadustega arvestamisel. Samas juhid pigem ei nõustunud, et kõik lapsed on võimelised õppima ja neid tulekski õpetada ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi. Juhid ei nõustunud ka väidetega, et kaasava hariduse rakendamine on negatiivne muutus meie haridussüsteemis ning et kaasava hariduse ideed ei saa realses elus rakendada.

Tabel 4. Visiooni väited

Väide	M	SD
1. Kaasamine toetab laste sotsiaalsete oskuste arengut.	5,75	1,11
5. Kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel saavad kõik lapsed sobiliku hariduse ja sellega seotud teenused.	4,1	1,53
10. Kõiki lapsi tuleks õpetada ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi.	3,84	1,64
11. Kõik lapsed on võimelised õppima ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi.	3,43	1,63
12. Kaasava hariduse rakendamine on negatiivne muutus meie haridussüsteemis.	3,36	1,63
16. Kaasava hariduse ideed ei saa realses elus rakendada.	3,33	1,63
25. Kaasamine on parim viis kõigi laste vajadustega arvestamiseks.	4,46	1,48
27. Mitmekesisus rühmas rikastab õpikeskkonda.	5,01	1,35
30. Kaasamine soodustab erinevuste mõistmist laste seas.	5,48	1,17
31. Osalemine kaasavas rühmas on kõigile lastele väärtuslik kogemus.	5,03	1,38
33. Kaasav haridus viib lõpuks erinevate inimeste parema kaasatuseni ühiskonnas.	5,32	1,33

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Praktika gruppi kuuluvate väidete sisereliaabluse väärtuseks saadi 0,764, mis näitab, et skaala on reliaabne ehk mõõdab hoiakuid rahuldavalt. Praktika väidete alla on kokku koondatud õpetajate võimekus arvestada kõikide lastega ja koostöö olulisus kaasavas rühmaruumis (Tabel 5). Kõige olulisemaks peeti koostööd erinevate osapoolte vahel. Lasteasutuse juhid hindasid õpetajate tööd oluliseks ning nad usuvad, et tõhusad õpetajad suudavad rühmas arvestada kõikide laste vajadustega ja head õpetajad diferentseerivad õpet toetades kõikide laste arengut. Pigem positiivseks pidasid juhid ka võimalust korraldada õppe- ja kasvatustegevust viisil, mis sobiks kõikidele lastele ning usuti, et iga laps saab kaasavas lasteaias õppida, kui õppekava on vastavalt nende vajadustele kohandatud. Samas leidsid juhid, et õpetajad on ülekoormatud, kui nad peavad kõigi laste vajaduste rahuldamiseks õpet diferentseerima.

Tabel 5. Praktika väited

Väide	M	SD
2. Tõhusad õpetajad suudavad oma rühmas arvestada kõikide laste vajadustega.	5,01	1,32
3. Õpetajad on ülekoormatud, kui pean/peavad kõigi laste vajaduste rahuldamiseks õpet diferentseerima.	5,08	1,41

7. Õppe- ja kasvatustegevust on võimalik korraldada viisil, mis sobib kõigile lastele.	4,69	1,4
15. Usun, et iga laps saab kaasavas lasteaias õppida, kui õppekava on kohandatud vastavalt nende individuaalsetele vajadustele.	4,74	1,5
26. Head õpetajad diferentseerivad õpet nii, et nad saavad toetada kõikide oma rühma laste arengut.	5,21	1,27
32. Koostöö vanematega on väga oluline, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.	6,16	0,95
35. Koostöö õpetajatega on väga oluline, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.	6,2	0,94

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Toetusgruppi kuuluvate väidete sisereliaabluse väärtus on 0,720. Antud tulemus näitab, et skaala on reliaabne ning mõõdab toetuse väiteid rahuldavalt. Toetusmeetmete kohapealt on lasteaia juhtide hoiakud pigem negatiivsed (Tabel 6). Kõige puudulikumaks peetakse ressursside jaotust. Samas usk kaasava hariduse toimimisele piisava toetuse korral on positiivne. Lasteaia juhid jäid pigem positiivseteks tuginedes oma kogemustele, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud ja lasteaia õpetajad toetavad kaasamist. Juhtide hoiakud lastevanemate toetuse osas on vastakad. Pigem negatiivselt hinnati lastevanemate kogukonna toetust kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel. Samas ei nõustunud väitega, et vanemad takistavad kaasava hariduse põhimõtete edukat rakendamist. Lasteaia juhtide hoiakud on negatiivsed, kui jutt käib spetsialistide olemasolust. Leitakse, et ei ole piisavalt spetsialiste väljaspool lasteaeda ega ka lasteaias, kes toetaksid õpetajat kõigi laste individuaalsete haridusvajadustega arvestamisel. Juhid leiavad, et ka nemad vajavad tuge kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel.

Tabel 6. Toetuse väited

Väide	M	SD
4. Väljaspool lasteaeda on piisavalt spetsialiste, kes toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete haridusvajadustega arvestamisel.	2,59	1,31
6. Tean oma kogemusest, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud toetavad kaasamist.	4,57	1,46
8. Leian, et lasteaias on piisavalt spetsialiste, kes toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete haridusvajadustega arvestamisel.	2,77	1,55
13. Ma usun, et piisava toetuse korral saab kaasav haridus toimida.	5,41	1,21
17. Tean oma kogemusest, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud toetavad pingutusi kõigi laste kaasamiseks ühes rühmas.	4,18	1,53
21. Ma ei vaja tuge, et rakendada kaasava hariduse põhimõtteid.	3,06	1,63

24. Tean oma kogemusest, et lastevanemate kogukond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.	3,81	1,29
28. Leian, et on piisavalt ressursse, mis toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete hariduslike vajadustega arvestamisel.	2,73	1,48
29. Vanemad takistavad kaasava hariduse põhimõtete edukat rakendamist.	3,63	1,34
34. Minu lasteaia õpetajate kogukond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.	4,5	1,22

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

Viimasena mõõdeti õppe diferentseerimise gruppi kuuluvate väidete sisereliaablust ning tulemuseks saadi 0,714. Ka see tulemus näitab, et skaala on reliaabne ning mõõdab tulemusi rahuldavalt. Õppe diferentseerimise osas kaasavas rühmas on juhid pigem positiivsete hoiakutega (Tabel 7). Juhid leiavad, et kaasavas rühmas saab õpet diferentseerida ning nad on nõus kaasava hariduse põhimõtete rakendamise eesmärgil diferentseeritult hindama laste arengut. Samuti suhtusid juhid pigem positiivselt väitesse, et õpetajad on nõus kohandama õppekava, et see vastaks kõigi laste vajadustele. Samas on juhtide hinnangud vastassuunalised nõustudes väidetega, et kvaliteetse hariduse tagamiseks pole laste eraldamine vajalik ning et kaasavas rühmas on liiga keeruline arvestada kõigi laste erinevustega. Juhid pigem ei nõustu väitega, et kaasava hariduse rakendamiseks vajalik diferentseerimine ei ole võimalik. Kuid samas juhid leiavad, et õpetajad tunnevad end fustrueerituna, kui nad peavad õppekava kohandama arvestades kõikide laste vajadusi.

Tabel 7. Diferentseerimise väited

Väide	M	SD
9. Kaasava hariduse rakendamiseks vajalik diferentseerimine ei ole võimalik.	3,39	1,35
14. Kvaliteetse hariduse tagamiseks pole laste eraldamine vajalik.	4,19	1,54
18. Õpetajad tunnevad end frustrueerituna, kui pean/peavad kohandama õppekava viisil, et see vastaks kõikide laste vajadustele.	4,61	1,37
19. Õpetajad on nõus kohandama õppekava, et see vastaks kõigi laste individuaalsetele vajadustele kaasavas rühmas.	4,44	1,13
20. Leian, et kaasavas rühmas saab õpet diferentseerida.	5,01	1,21
22. Kaasavas rühmas on liiga keeruline arvestada kõigi laste erinevustega.	4,42	1,45
23. Olen nõus diferentseeritult hindama laste arengut, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.	5,05	1,2

Märkused. M – keskmine; SD – standardhälve

2. Kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud nende vanuse ja juhiks olemise kogemusega?

Uurimusküsimuse esimese pooles sooviti teada saada, kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud nende vanusega. Tulemustest selgub, et juhtide hoiakute ja vanuse vahel puudub statistiliselt oluline seos ($r=-0,116$; $p>0,05$). Uurimusküsimuse teise poolega sooviti välja selgitada, kuidas on juhtide hoiakud seotud nende juhiks olemise kogemusega. Tulemustest selgub, et kogemuste ja hoiakute vahel ei ole seost ehk juhiks olemise kogemus ei ole seotud hoiakutega ($r=0,081$; $p>0,05$).

3. Kuidas on juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes seotud sõltuvalt erirühmade olemasolust lasteaias?

Tulemused näitavad, et juhtide hoiakud ei erine statistiliselt oluliselt sellest, kas lasteaias on erirühmad ($M=4,438$; $SD=0,786$) või lasteaias ei ole erirühmi ($M=4,416$; $SD=0,721$). Erirühmade arvu ja hoiakute vahel puudub statistiliselt oluline seos ($r=0,095$; $p>0,05$). See tähendab, et juhtide hoiakuid ei ole seotud erirühmade arvuga lasteaias.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes. Järgnevas peatükis arutletakse ja analüüsitakse saadud uurimustulemusi ning võrreldakse neid varasemate uuringute ja teoreetilise käsitlusega.

Võttes arvesse lasteaia juhtide üldiseid hoiakuid kaasavasse haridusse, saame järeldada, et juhtide hoiakud kaasamisele on pigem positiivsed. Varasemad uuringud on kinnitanud sarnaseid tulemusi (Chandler, 2015; Irvine *et al.*, 2010; Murphy, 2018; Pedaste *et al.*, 2021).

Tulemustest selgub, et kõige positiivsemalt suhtusid juhid kaasava hariduse praktilisse käsitlusele. Kõige olulisemaks pidasid juhid koostööd õpetajate ja lastevanematega, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid. Koostöö olulisus tuli välja ka mitmetest teistest uuringutest, kus järeldati, et juhid peavad olema valmis inimeste ühendamiseks ja õpetajate juhendamiseks (Ainscow & Sandill, 2010; Händkind & Oras, 2016). Tulemused viitavad sellele, et kaasava hariduse võtmetunnuseks on koostöö, mis annab eeldused kaasava hariduse edukaks rakendamiseks.

Kaasava hariduse visiooni osas on lasteaia juhtidel vastakad arvamused. Üheltpoolt juhid usuvad, et kaasamine toetab laste sotsiaalsete oskuste arengut, kuid teisalt leiavad nad,

et kõiki lapsi ei tuleks õpetada ühes rühmaruumis kaasava hariduse põhimõtete järgi. See võib tuleneda sellest, et juhtide teadmised ja arusaam kaasava hariduse visioonist pole ühtselt mõistetav. Mitmete uuringute põhjal on ka jõutud järeldusele, et juhtidele on vaja luua üheselt arusaadav visioon, et keskenduda ühiste eesmärkide saavutamisele kaasava hariduse rakendamisel (Euroopa Eripedagoogika..., 2011; Lyons *et al.*, 2016; Pedaste *et al.*, 2021).

Juhid leiavad, et kaasamine toetab laste sotsiaalsete oskuste arengut. Kuid samas juhtide hinnangul ei ole kõik lapsed võimelised õppima ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi. Tulemustest võib järeldada, et juhtide arvates on lastele sotsiaalselt kasulik õppida kaasavas rühmas, aga õppeedukuse osas jäävad tulemused nõrgaks. Sarnasele järeldusele jõudsid ka Avissar jt (2003) oma uuringus, kus järeldati, et haridusliku erivajadusega lapsi saadab kaasavas rühmas pigem sotsiaalne kui akadeemiline edu.

Juhtide hoiakud on pigem positiivsed õppe diferentseerimise osas kaasavas rühmas. Kuid ka siin esineb teatud vastuolusid juhtide hoiakutes. Üheltpoolt leiavad juhid, et õpet saab diferentseerida kaasavas rühmas ja et kvaliteetse hariduse tagamiseks pole laste eraldamine vajalik. Kuid teisalt usuvad juhid, et õpetajad tunnevad end fustrueerituna, kui peavad õppekava kohandama vastavalt kõikide laste vajadustele. Sellest võib järelda, et kaasavas rühmas õppe diferentseerimine tuleb õpetajate hüvangu arvelt. Räs jt (2016) tõid oma uuringus välja, et edukaks õppe diferentseerimiseks on vaja teha teatud muudatused asutusesiseses hariduslikus korralduses. Muudatused töökorralduses ja igapäevastes tegevustes on olulise tähendusega õppe edukaks diferentseerimiseks.

Lasteaia juhid peavad toetust kaasava hariduse rakendamisel väga oluliseks, kuid olemasolev tugi ei toeta praegu kaasava hariduse rakendamist ehk juhtide hoiak toe kättesaadavuse osas on pigem negatiivne. Kõige negatiivsemalt hinnati spetsialistide puudust nii asutusesiseselt kui ka väljaspool asutust. Seega spetsialistide vähesus, kes toetaksid õpetajaid laste individuaalsete haridusvajaduste arvestamisel, on juhtide hinnangul kõige suuremaks puuduseks kaasava hariduse rakendamisel. Samuti tuuakse välja ka ressursside puudus, mis toetaksid õpetajaid hariduslike erivajadustega arvestamisel. Samale järeldusele jõuti ka Pedaste jt (2021) uuringus, kus hinnati kriitiliselt ressursside piisavust kõikide erivajadustega laste toetamisel. Positiivse aspektina leidsid juhid siinses uuringus, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud ja lasteaia õpetajad toetavad kaasava hariduse põhimõtete rakendamist. Sellest võib järeldada, et erinevad osapooled on valmis kaasava hariduse edukaks rakendamiseks jõupingutusi tegema, puudus on vaid spetsialistidest ja ressurssidest.

Tulemustest selgus, et lasteaia juhtide vanus ja kogemus ei mõjuta nende hoiakuid kaasavasse haridusse. See tähendab, et vanus ja kogemus ei ole seotud juhtide hoiakutega. Tulemuste põhjal ei saa välja tuua konkreetset vanusegruppi või juhina töötatud aastaid ning neid seostada positiivsete ega negatiivsete hoiakutega. Samas on varasematest uuringutest (Avisar *et al.*, 2003) selgunud, et nooremate juhtide hoiakud kaasamisele on positiivsemad kui vanemate ja kogenumate juhtide hoiakud.

Uuringutulemustest saadi teada, et lasteaia juhtide hoiakud ei erine sõltuvalt erirühmade olemasolust lasteaias. Seega juhtide hoiakuid ei mõjuta see, kas lasteaias on erirühmad või ei ole erirühmi. Samuti ei ole juhtide hoiakud seotud erirühmade arvuga lasteaias. Ka nendest tulemustest saab järeldada, et juhtide hoiakutes puudub seoses ning hoiakuid ei mõjuta see, kui palju erirühmi lasteaias on.

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Töö piiranguna võib välja tuua, et autoril puudus varasem kogemus uurimustöö koostamisel ja andmeanalüüsi läbiviimisel. Töö praktilise väärtus seisneb selles, et kogutud on suur hulk erinevaid andmeid lasteaia juhtide hoiakute kohta kaasava hariduse suhtes. Kogutud andmete põhjal saab teha edasisi uuringuid ja järeldusi kaasava hariduse rakendamiseks.

Tänuõnad

Töö autor tänab lasteaia juhte, kes osalesid uuringus ning andsid oma panuse töö valmimiseks. Erilised tänuõnad lähevad juhendaja Pille Nelisele, kes suunas ja andis soovitusi töö valmimisel ning Karmen Kalkile, kes nõustas andmeanalüüsi osas. Eraldi tänud lähedastele ja sõpradele toetamise ja motiveerimise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Merlin Lomp

/Allkirjastatud digitaalselt/

24.05.2023

Kasutatud kirjandus

- Aidla, A. (2020). *Eesti koolijuhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes*. Publitseerimata magistritöö. Tartu Ülikool.
- Amin, N., & Yasin, H. (2018). The Role of Instructional Leadership in Implementation of Inclusive Educational Programs for Special Needs Students. *Journal of Education and Social Science 1*. www.ijessnet.com
- Ainscow, M., & Miles, S. (2008). Making Education for All inclusive: where next? *Propects* 38. 15-34. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11125-008-9055-0>
- Ainscow, M., & Sandill, A. (2010). Developing inclusive education systems: the role of organisational cultures and leadership. *International Journal of Inclusive Education*, 14:4, 401-416. <https://doi-org.ezproxy.utlib.ut.ee/10.1080/13603110802504903>
- Arcidiacono, F., & Baucal, A. (2020). Kaasav haridus ja õpetajakoolitussotsiaal-kultuurilisest käsitlusest lähtuvalt. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1). <https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.02a>
- Avissar, G., Reiter, S., & Leyse, Y. (2003). Principals' views and practices regarding inclusion: the case of Israeli elementary school principals. *European Journal of Special Needs Education*, 18(3):335-369. DOI:10.1080/0885625032000120233
- Chandler, T-L. (2015). School Principal Attitudes Toward the Inclusion of Students with Disabilities. *Walden Dissertations and Doctoral Studies*, 177. <https://scholarworks.waldenu.edu/dissertations/177/>
- Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (2011). *Juhtpõhimõtted kaasava hariduse kvaliteedi arendamisel. Soovitud praktikule*. <https://www.eenet.org.uk/resources/docs/key-principles-ET.pdf>
- Haridus- ja Teadusministeerium (2021). *Hariduslike erivajadustega õpilase toetamine: õppekorraldus ja tugiteenused*. <https://www.hm.ee/et/tegevused/hariduslike-erivajadustega-opilaste-toetamine-oppekorraldus-ja-tugiteenused>
- Hopkins, D. (2001). *School improvement for real*. Lewes: Falmer
- Häidkind, P., & Oras, K. (2016). Kaasava hariduse mõiste ning õpetaja ees seisvad ülesanded lasteaedades ja esimeses kooliastmes. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2). <https://doi.org/10.12697/eha.2016.4.2.04>
- Irvine, A., Lupart, J., Loreman, T., & McGhie-Richmond, D. (2010). *Educational Leadership to Create Authentic Inclusive Schools: The Experiences of Principals in a Canadian*

- Rural School District. *Exceptionality Education International*, 20(2).
<https://doi.org/10.5206/eei.v20i2.7664>
- Kielblock, S. (2018). Inclusive Education for All: Development of an Instrument to Measure the Teachers` Attitudes. *PhD Thesis*. <https://dnb.info/1162053941/34>
- Kivirand, T., Leijan, Ä., Lepp, L., & Malva, L. (2020). Kaasava hariduse tähendus ja tõhusa rakendamise tegurid Eesti kontekstis: õpetajaid koolitavate või nõustavate spetsialistide vaade. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 8(1), 48-71.
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.1.03>
- Kwon, K-A., Hong, S-Y., & Jeon, H-J. (2017). Classroom Readiness for Successful Inclusion: Teacher Factors and Preschool Children´s Experience with and Attitudes Toward Peers with Disabilities. *Journal of Research in Childhood Education*, 31(3).
<https://doi.org/10.1080/02568543.2017.1309480>
- Lindqvist, G., & Nilholm, C. (2013). Making schools inclusive? Educational leaders' views on how to work with children in need of special support. *International Journal of Inclusive Education*, 17:1, 95-110. <https://doi.org/10.1080/13603116.2011.580466>
- Lyons, W.E., Thompson, S.A., & Timmons, V. (2016). We are inclusive. We are team. Let´s just do it: commitment, collective efficacy, and agency on four inclusive schools. *International Journal of Inclusive Education*, 20:8, 889-907.
<https://doi.org/10.1080/13603116.2015.1122841>
- Murphy, C. D. R. (2018). Educational Leaders and Inclusive Special Education: Perceptions, Roles and Responsibilities. *Journal of Education and Culture Studies*, 2(4).
<http://www.scholink.org/ojs/index.php/jecs/article/view/1599>
- Nelis, P., & Pedaste, M. (2020). Kaasava hariduse mudel alushariduse kontekstis: süstemaatiline kirjandusülevaade. *Eesti haridusteaduste ajakiri*, 8(2).
<https://doi.org/10.12697/eha.2020.8.2.06>
- Pedaste, M., Leijan, Ä., Kivirand, T., Nelis, P., & Malva, L. (2021). School leaders' vision is the strongest predictor of their attitudes towards inclusive education practice. *International Journal of Inclusive Education*.
<https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1994661>
- Rootalu, K. (2014). Statistilise andmeanalüüsi meetodid. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kuidas-analüüsida-kvantitatiivseid-andmeid>

- Räis, M-L., Kallaste, E., & Sandre, S-L. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Uuringu lõppraport. *Eesti Rakendusuuringute keskus CENTAR*.
- Soukakou, E. (2012). Measuring quality in inclusive preschool classroom: Development and validation of the Inclusive Classroom Profile (ICP). *Early Childhood Research Quarterly*, 27(3), 478-488. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2011.12.003>
- Stith, A. L. (2013). Principals' attitudes toward the inclusion of students with disabilities. *University of Phoenix*
- Tooding, L.-M. (2007). Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes. TÕ Kirjastus.
- Tooding, L.-M. (2020). Cronbachi kordaja. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/cronbachi-kordaja>
- Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool

Lisad

Lisa 1. Küsimustik lasteaia juhtide hoiakute kohta

Küsimustik kogub andmeid lasteaia juhtide hoiakute kohta kaasava hariduse suhtes.

Vastamine on vabatahtlik ning tulemusi kasutatakse pseudonümiseeritult ja üldistatult ning ühegi isiku ega lasteaiaiga saadud tulemusi ei seostata. Palun lähtuge vastamisel oma isiklikest hinnangutest, arvamusest ja kogemusest.

Alljärgnevad väited küsivad, millises ulatuses on kaasav haridus parim kõikidele lastele. Küsimustik sisaldab 35 väidet ja sellele vastamine võtab aega ligikaudu 10 minutit.

Palun lähtuge vastamisel oma isiklikest hinnangutest, arvamusest ja kogemusest.

Vastamiseks on antud 7-palline skaala, kus 1 - väga kindlalt ei nõustu; 2 - üldse ei nõustu; 3 - ei nõustu; 4 - nõustun ja ei nõustu; 5 - nõustun; 6 - nõustun kindlalt; 7 - nõustun väga kindlalt.

Väited:

1. Kaasamine toetab laste sotsiaalsete oskuste arengut.
2. Tõhusad õpetajad suudavad oma rühmas arvestada kõikide laste vajadustega.
3. Õpetajad on ülekoormatud, kui pean/peavad kõigi laste vajaduste rahuldamiseks õpet diferentseerima.
4. Väljaspool lasteaeda on piisavalt spetsialiste, kes toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete haridusvajadustega arvestamisel.
5. Kaasava hariduse põhimõtete rakendamisel saavad kõik lapsed sobiliku hariduse ja sellega seotud teenused.
6. Tean oma kogemusest, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud toetavad kaasamist.
7. Õppe- ja kasvatustegevust on võimalik korraldada viisil, mis sobib kõigile lastele.
8. Leian, et lasteaias on piisavalt spetsialiste, kes toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete haridusvajadustega arvestamisel.
9. Kaasava hariduse rakendamiseks vajalik diferentseerimine ei ole võimalik.
10. Kõiki lapsi tuleks õpetada ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi.
11. Kõik lapsed on võimelised õppima ühes rühmas kaasava hariduse põhimõtete järgi.
12. Kaasava hariduse rakendamine on negatiivne muutus meie haridussüsteemis.
13. Ma usun, et piisava toetuse korral saab kaasav haridus toimida.
14. Kvaliteetse hariduse tagamiseks pole laste eraldamine vajalik.

15. Usun, et iga laps saab kaasavas lasteaias õppida, kui õppekava on kohandatud vastavalt nende individuaalsetele vajadustele.
16. Kaasava hariduse ideed ei saa reaalses elus rakendada.
17. Tean oma kogemusest, et kohaliku omavalitsuse haridusametnikud toetavad pingutusi kõigi laste kaasamiseks ühes rühmas.
18. Õpetajad tunnevad end frustrerituna, kui pean/peavad kohandama õppekava viisil, et see vastaks kõikide laste vajadustele.
19. Õpetajad on nõus kohandama õppekava, et see vastaks kõigi laste individuaalsetele vajadustele kaasavas rühmas.
20. Leian, et kaasavas rühmas saab õpet diferentseerida.
21. Ma ei vaja tuge, et rakendada kaasava hariduse põhimõtteid.
22. Kaasavas rühmas on liiga keeruline arvestada kõigi laste erinevustega.
23. Olen nõus diferentseeritult hindama laste arengut, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.
24. Tean oma kogemusest, et lastevanemate kogukond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.
25. Kaasamine on parim viis kõigi laste vajadustega arvestamiseks.
26. Head õpetajad diferentseerivad õpet nii, et nad saavad toetada kõikide oma rühma laste arengut.
27. Mitmekesisus rühmas rikastab õpikeskkonda.
28. Leian, et on piisavalt ressursse, mis toetavad õpetajat kõigi laste individuaalsete hariduslike vajadustega arvestamisel.
29. Vanemad takistavad kaasava hariduse põhimõtete edukat rakendamist.
30. Kaasamine soodustab erinevuste mõistmist laste seas.
31. Osalemine kaasavas rühmas on kõigile lastele väärtuslik kogemus.
32. Koostöö vanematega on väga oluline, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.
33. Kaasav haridus viib lõpuks erinevate inimeste parema kaasatuseni ühiskonnas.
34. Minu lasteaija õpetajate kogukond toetab kaasava hariduse põhimõtete rakendamist.
35. Koostöö õpetajatega on väga oluline, et kaasava hariduse põhimõtted rakenduksid.

Tausta küsimused:

1. Vanus

- Kuni 30 aastat
- 31-40 aastat
- 41-50 aastat
- Üle 60 aasta

2. Haridustase

- Keskkharidus
- Keskeriharidus
- Rakenduskõrgharidus
- Bakalaureusekraad või sellega võrdsustatud haridus
- Magistrikraad või sellega võrdsustatud haridus
- Doktorikraad

3. Lõpetatud eriala

4. Ametikoht (kui te täidate lastaias nii direktori kui õppejuhi ülesandeid, siis palun valige mõlemad variandid)

- Direktor
- Õppejuht (õppealajuhataja)

5. Lastaias töötamise kogemus

- Vähem kui 5 aastat
- 5-9 aastat
- 10-14 aastat
- 15-20 aastat
- Rohkem kui 20 aastat

6. Juhina töötamise kogemus

- Vähem kui 5 aastat
- 5-9 aastat
- 10-14 aastat
- 15-20 aastat
- Rohkem kui 20 aastat

7. Minu teadmised kaasavast haridusest on

- Väga head
- Head

- Keskmised
 - Vähesed
 - Väga vähesed
8. Olen osalenud kaasava hariduse teemalistel koolitustel
- Palju (vähemalt 40 tundi)
 - Vähesel määral
 - Ei ole üldse
9. Haldusüksus, kus lasteaed asub
- Linn
 - Muu haldusüksus
10. Rühmade arv lasteaias
11. Eirühmade arv lasteaias

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merlin Lomp,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodus teose

„Lasteaia juhtide hoiakud kaasava hariduse suhtes“,
mille juhendaja on Pille Nelis

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teose üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguste kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktis 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merlin Lomp

24.05.2023